

УДК 37.013. 42:06.011:061. 213

СУЧАСНЕ ДИТЯЧЕ ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК КОЛЕКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ДІЯЛЬНОСТІ

Романовська Людмила Іванівна
м.Хмельницький

У даній статті розглядаються поняття «соціальна ситуація розвитку», «колективний суб'єкт діяльності», «колективна діяльність», «провідна діяльність». Через призму аналізу зазначених понять подаються результати дослідження діяльності дитячих громадських об'єднань, її впливу на процес формування особистості. Акцент у ході здійснення даного аналізу приходить на виявлення зв'язку зазначених категорій із поняттями «соціальний саморозвиток» і «самовиховання».

Ключові слова: дитячі громадські об'єднання, колективна діяльність, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку.

Зародження категорії «колективний суб'єкт діяльності» слід шукати в працях Л. Виготського. Як базову, відправну точку при розробці зазначеної ідеї він взяв поняття «соціальна ситуація розвитку». «До початку кожного вікового періоду складається своєрідне, специфічне відношення між дитиною і оточуючим її соціальним середовищем. Це відношення ми називаємо соціальною ситуацією розвитку. Соціальна ситуація розвитку являє собою вихідний момент для всіх динамічних змін, які відбуваються в цей період життя. Вона повністю визначає той шлях і ті форми, завдяки яким особистість набуває нових рис і властивостей, беручи їх у власного соціального оточення» [1, с.258-259].

Базуючись на зазначеному, Л.Виготський пов'язував соціальну ситуацію розвитку із спільною діяльністю [1, с.261].

Відповідно виникає питання, а який, власне кажучи зв'язок між поняттями «соціальна ситуація розвитку» і «колективний суб'єкт»? На нього у психологів є така відповідь. Існуючий зв'язок є динамічним і специфічним. З однієї сторони, соціальна ситуація розвитку стимулює розгортання спільної діяльності, з іншої – всередині соціальної ситуації розвитку визрівають передумови для становлення майбутньої спільної діяльності.

Мета статті полягає у спробі виявити особливі і типові риси

дитячого громадського об'єднання як колективного суб'єкта діяльності.

Аналізуючи колективну діяльність сучасних дитячих громадських об'єднань ми дійшли висновку, що остання активно стимулює створення соціальної ситуації розвитку. В свою чергу зазначена ситуація створює передумови для розгортання процесів соціального саморозвитку і самовиховання.

Феномен соціального саморозвитку особистості розкриває гуманістична лінія в психології, яка вивільняє місце для її духовного зростання, сприяє розкриттю людиною своєї суті, її самоактуалізації (Р.Бернс, І.Бех, М.Боришевський, М.Боуен, І.Ковальов, Л.Рувинський та ін.).

У загальній педагогіці ідеї самовиховання активно розроблялися такими відомими науковцями як П.Блонський, П.Каптерев, М.Монтессорі, К.Ушинський, В.Сухомлинський та інші.

У розвиток теорії і практики самовиховання великий внесок зробили П.Каптерев, А.Макаренко, Л.Рувинський, С.Рубінштейн, В.Сухомлинський, К.Ушинський, В.Оржеховська та інші. Вони розглядали самовиховання як один із найсуттєвіших факторів саморозвитку особистості. На їхню думку, тільки те виховання вважається ефективним, яке пробуджує в особистості потребу в самовихованні. І чим старшим стає індивідуум, тим більша роль у формуванні його особистості має належати самовихованню.

Відомо, що повноцінний процес формування особистості можливий за наявності трьох основних компонентів. Це: вплив соціального середовища; виховний вплив суспільства на особистість через соціальні інститути і свідомий вплив людини самої на себе, тобто самовиховання.

Остання форма впливу на зазначений процес, як стверджує С. Ковальов, лише тоді може вважатися самовихованням, коли вона являє собою свідомі дії особистості, спрямовані на власне самовдосконалення, тобто дії, в яких людина виступає активним

суб'єктом самоосвіти, морального, трудового і естетичного саморозвитку [6, с.4].

У найзагальнішому вигляді самовиховання, на думку Ю. Орлова, це певний тип ставлення, дій щодо самого себе і власного майбутнього з точки зору відповідності певним моральним нормам [8, с.34].

У ході формуального експерименту ми дійшли висновку, що самовиховання членів дитячих громадських об'єднань – процес в якому взаємопов'язано проявляється весь духовний світ зазначеної категорії дітей і підлітків. У ньому взаємодіють моральність, інтелект, воля, емоції. Емоційно-моральний характер самовиховання тісно поєднується з вольовим та інтелектуальним, утворюючи складну картину змін в структурі особистісних рис і властивостей індивідууму.

Як слушно визначає О. Ковальов «самовиховання – це свідоме, систематичне робота особистості над собою з метою усунення тих чи інших недоліків і формування позитивних якостей, що відповідають вимогам суспільства й особистісного плану розвитку» [5, с.14].

Проведене нами дослідження дає підстави вважати самовиховання важливою складовою соціально-педагогічного процесу в дитячих громадських об'єднаннях, яке суттєво впливає хід соціалізації і соціального виховання їхніх членів. Так, у Статуті Асоціації Гайдів України (АГУ) наголошується, що «основними завданнями АГУ є:

- сприяння розкриттю творчого потенціалу дівчат підліткового та юнацького віку;
- сприяння прагненню до самовиховання і самовдосконалення, формування демократичного підходу до самостійного прийняття рішень;
- залучення молоді до здорового способу життя» [9, с.34].

Статут Асоціації скаутів України (АСУ) містить такі положення. «АСУ вважає програмними такі принципи скаутського руху:

- духовність – відношення особи до духовних цінностей життя, їх пошук, власне самовиховання;
- громадянську активність – відношення особи до суспільства у самому широкому розумінні цього слова;
- особисту відповідальність перед собою за власний саморозвиток» [10, с.43]. Статут Хмельницького обласного дитячого громадського об'єднання «Діти – майбутнє Поділля» акцентує увагу на самовиховному характері зазначеного об'єднання: «Самовиховна методика, що застосовується в об'єднанні полягає у створенні умов для самовиховання та реалізації програми саморозвитку особистості» [11, с.2].

Досліджуючи соціально значущу і суспільно корисну діяльність сучасних дитячих громадських об'єднань, а також в цілому їхній вплив на своїх членів, ми дійшли висновку, що дитячий рух цілком обґрунтовано можна розглядати як одну із базових інтегративних основ у системі соціалізації і соціального виховання підростаючого покоління, яка дозволяє своєчасно діагностувати, виявляти і педагогічно доцільно впливати на стосунки в дитячопідлітковому соціумі, на спрямування юної особистості на шлях самовиховання і саморозвитку. Відповідно, актуально постає проблема комплексного педагогічного вивчення, узагальнення і осмислення сутності соціально значущої і суспільно корисної роботи дитячих спілок, їхнього впливу на процес формування особистості.

У зв'язку із зазначеним питання дослідження умов активізації особистісного потенціалу соціального саморозвитку і самовиховання членів дитячих громадських об'єднань набуває особливого значення.

Останній же в значній мірі визначається структурою і якістю колективної діяльності. Зазначену діяльність стосовно дитячих спілок ми розглядаємо як провідну діяльність, що, власне кажучи, і створює соціальну ситуацію саморозвитку.

У своїх ранніх працях А. Леонтьєв сформулював поняття «провідна діяльність», відштовхуючись при цьому саме від ідеї соціальної ситуації розвитку. «Перше, що повинно бути виділене серед різноманітних форм людської активності, – це різні типи складних діяльностей, які реалізують ... різні форми відносин людини до дійсності» [7, с.48]. Розвиваючи свою думку він підкрес-

лив, що кожна стадія психічного розвитку людини супроводжується провідним видом діяльності. Отже, стверджував А. Леонтьєв, «необхідно говорити про залежність розвитку психіки, і в цілому формування особистості, не від діяльності взагалі, а від провідної діяльності» [7, с.85]. Слід підкреслити одну обставину: якщо для Л. Віготського соціальна ситуація розвитку характеризується певним провідним типом відносин, то для А. Леонтьєва діяльність є формою існування цих відносин, її своєрідний соціально-предметний субстрат. Інакше кажучи, відношення існує лише в формі, у вигляді тієї чи іншої діяльності, і розвивається всередині цієї діяльності, паралельно з її розвитком.

А. Леонтьєв дав розгорнуту характеристику провідної діяльності. По-перше, це така діяльність, у формі якої виникають і всередині якої диференціюються інші, нові види діяльності. По-друге, це діяльність, в якій формуються або перебудовуються окремі психічні процеси. І по-третє – від неї залежать психологічні зміни в структурі особистості [7, с.87]. Аналізуючи діяльність сучасних дитячих громадських об'єднань ми дійшли висновку, що в наявності є три форми провідної діяльності: це – соціально значуща і суспільно корисна; розважально-дозвіллева і комбінована (поєднання соціально значущої і суспільно корисної з розважально-дозвіллевою).

Домінування якоїсь із них в структурі колективної діяльності дитячої організації і визначає особливості процесу самовиховання і саморозвитку особистості членів зазначеного формування.

Однією з суттєвих характеристик провідної діяльності є те, що на її основі відбувається реорганізація всіх інших видів діяльності, створення нової структури соціалізаційних і виховних впливів, тобто виникає нова соціальна ситуація розвитку особистості. В рамках цієї нової ситуації розвитку відбуваються зміни і в структурі провідної діяльності. Вирішальним чинником у цій ситуації психологи вбачають діяльність колективу малої групи (дитячої спілки), тобто колективну діяльність. Зокрема, психолог В. Давидов стверджує, що провідна діяльність – це насамперед колективна діяльність, що реалізується колективним суб'єктом [2, с.118].

Розробка понять «колективна діяльність» і «колективний суб'єкт» стала новим і дуже важливим кроком вперед в розвитку загально психологічної теорії діяльності. У найбільш загальному вигляді зазначені категорії в працях В. Давидова трактуються таким чином. «Деякі форми діяльності мають первинні види як колективні діяльності, що виконуються колективним суб'єктом ... Лише згодом, на підставі цієї колективної діяльності, яка здійснюється колективним суб'єктом, виникає індивідуальна діяльність, що виконується індивідуумом, індивідуальним суб'єктом» [3, с.37]. У процесі трансформації колективної діяльності людей в індивідуальну відбувається інтеріоризація обслуговуючих їх психічних функцій людини. коли зовнішня форма реалізації останніх перетворюється у внутрішню (при цьому відбувається істотна зміна як змісту, так і пізнавальних можливостей цих функцій). На думку В. Давидова, кожна нова психічна функція з'являється в якості своєрідного «індивідуального продовження» її виконання в колективній діяльності [4, с.102].

Як свідчить аналіз проведеного дослідження, діяльність сучасних дитячих громадських об'єднань цілком обґрунтовано можна вважати колективною діяльністю, суб'єктами же цієї діяльності виступають колективи зазначених об'єднань. Соціально значуща і суспільно корисна, розважально-дозвіллева і комбінована форми провідної діяльності дитячих спілок продукують різні варіанти процесу самовиховання, саморозвитку і самореалізації даної категорії дітей і підлітків.

У процесі колективної діяльності дитячих громадських об'єднань саморозвиток особистості активно поєднується із її соціальним самовизначенням. У сучасній психології самовизначення розглядається як «готовність людини усвідомлено і самостійно планувати і реалізовувати перспективи свого саморозвитку» [18, с.172].

Дитячі громадські об'єднання створюють соціально-педагогічні умови для прискорення процесу самовизначення своїх членів як в системі ціннісних пріоритетів, так і в конкретних формах поведінки. Вважаємо, що в результаті перебування в дитячій

спілці у підлітка долається потреба в пошуку зовнішньої підтримки, виробляється самостійність, з'являється здатність повністю спиратися на себе, займати свою позицію, бути відкритим і готовим до будь-яких поворотів свого життєвого шляху.

Розглядаючи колективну діяльність членів дитячих громадських об'єднань як симбіоз практично-предметної діяльності і духовної діяльності ми дійшли висновку, що в процесі організації і проведення різноманітних акцій і заходів, реалізації соціально орієнтованих програм і виникає духовна діяльність, яка уявляється нами як специфічний комплекс міжособистісних відносин, психологічних впливів і взаємовпливів та спілкування. Тривалість перебування у сфері функціонування цього комплексу, а також його аспекти і мають вирішальний вплив на процес соціалізації особистості члена дитячої спілки.

Отже, дитячі громадські об'єднання ми визначаємо як колективні суб'єкти діяльності, які продукують провідну діяльність, що на нашу думку, є вирішальним чинником їхнього перетворення у соціально-педагогічні системи зі своїми завданнями, метою діяльності, напрацьованими формами і методами роботи з дітьми і підлітками.

Проте більшість дитячих громадських об'єднань діють на регіональному та обласному рівнях і їхній соціально-педагогічний

потенціал, форми і методи роботи продовжують перебувати в стані становлення і розвитку. Гострими проблемами всіх дитячих спілок залишається матеріальна база діяльності (власне приміщення, матеріальне і фінансове забезпечення проведення акцій і заходів), а також рівень психолого-педагогічних знань, умінь і навичок керівного активу.

Отримані результати дослідження дозволяють стверджувати, що діяльність зазначених об'єднань має несистематичний характер, у значній частині з них переважає саме розважально-дозвіллевий тип провідної діяльності, що в цілому негативно впливає на процес саморозвитку і самовиховання. Разом з тим акції і заходи, які проводяться в більшості дитячих спілок, загалом відображають основні напрями змісту виховання, що і дозволяє класифікувати їх як соціально-педагогічні системи, що знаходяться у стадії самовизначення і становлення.

Незважаючи на вказані недоліки, діяльність дитячих громадських об'єднань України в цілому відповідає сучасному підходу до процесу соціального виховання підростаючого покоління і служить цілеспрямованій передачі дітям і підліткам соціального досвіду, суспільних ідеалів, цінностей і норм, адекватних форм поведінки, звичаїв і традицій, способу життя; сприяє формуванню готовності до активної участі у житті суспільства.

Література

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский / Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / Василий Васильевич Давыдов. – М., 1986. – 258 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / Василий Васильевич Давыдов. – М., 1996. – 194 с.
4. Давыдов В.В. Последние выступления / Василий Васильевич Давыдов. – Рига, 1998. – 213 с.
5. Ковалёв А. Г. Личность воспитывает себя / Александр Григорьевич Ковалёв. – М.: Педагогика, 1983. – 255 с.
6. Ковалёв С.М. Воспитание и самовоспитание / Сергей Михайлович Ковалёв. – М.: Мысль, 1986. – 287 с.
7. Леонтьев А.Н. Философия психологии / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Просвещение, 1994. – 293 с.
8. Орлов Ю.М. Самопознание и самовоспитание характера / Юрий Михайлович Орлов. – М.: Мысль, 1987. – 224 с.
9. Статут Асоціації Гайдів України / Молодіжний рух в Україні. Довідник. Частина 1. – К.: АГ «Столиця», 1998. – С. 33-37
10. Статут Асоціації Скаутів України / Молодіжний рух в Україні. Довідник. Частина 1. – К.: АГ «Столиця», 1998. – С. 42-48
11. Статут Хмельницького обласного дитячого об'єднання «Діти – майбутнє Поділля». – Хмельницький. 2005. – 7 с.

В статье рассматриваются понятия «социальная ситуация развития», «коллективный субъект деятельности», «ведущая деятельность». С учётом данного рассмотрения приводятся результаты исследования деятельности детских общественных объединений, её влияния на процесс формирования личности. Акцент в ходе данного анализа ставится на выявление связи данных категорий с понятиями «социальное саморазвитие» и «самовоспитание».

Ключевые слова: детские общественные объединения, коллективная деятельность, ведущая деятельность, социальная ситуация развития.

This author of the article has considered the notions "social situation of development", "collective subject of activity", "collective activity", "main activity". While analyzing these notions the author proposed the investigation's results of children public organizations activity and its influence on the personality forming process. Special attention is paid to the identification of the connection between these categories and notions "social self-development", "self-education".

Key words: children public organizations, collective activity, main activity, social situation of development